

ISSN 2277- 8063 (Print)

Navjyot

नवज्योत

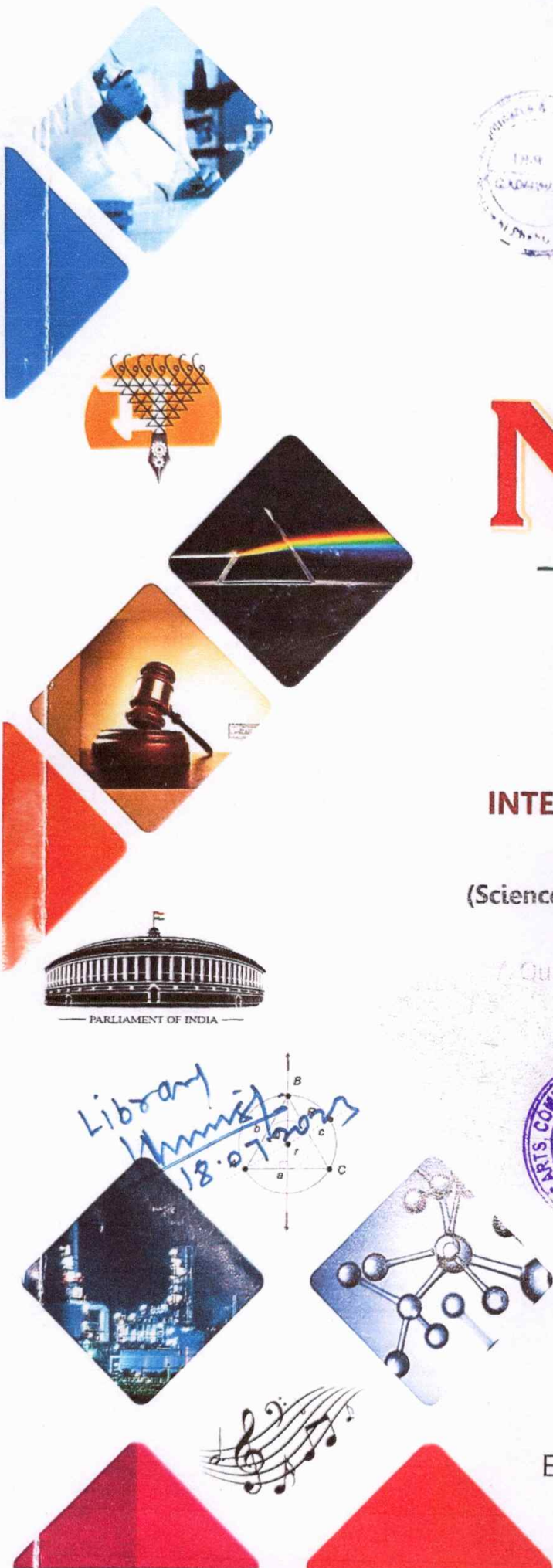
**INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY
RESEARCH JOURNAL**

(Science, Humanities, Social Sciences, Languages,
Commerce & Management)

Quarterly, High Impact Factor, Peer Reviewed,
Referred & Indexed Journal

Library
Whinnit
18.07.2023

www.navjyot.net

E-mail : editornavjyot@gmail.com

87.	गृहशास्त्र	बदलत्या जीवनशैलीमुळे मानवी आरोग्यावर होणारा परिणाम	डॉ गंगासागर तुळशीदाम चोले	343-345
88.	हिंदी	1991 की नई आर्थिक नीती और वैश्विकरण	शितल संभाजी डवरी	346-348
89.	राज्यशास्त्र	भारत चीन संबंधाच्या अनुषंगाने आशिया खंडातील सत्ता स्पर्धा	डॉ विजय जालिंदर देठे	349-351
90.	अर्थशास्त्र	भारतातील वस्तू आणि सेवा कर संकलन आणि विश्लेषण एक अभ्यास	डॉ काशिनाथ रामचंद्र तनगे	352-359
91.	Political Science	The Role of Opposition Party in Democracy	Dr. Diwakar. C	360-362
92.	Political Science	National Security: A Strategy for New Century	Dr. R. D. Mandanikar	363-366
93.	मराठी	जागतिकीकरण आणि मराठी कादंबरी	डॉ शर्मिला बाळासाहेब घाटगे	367-369
94.	राज्यशास्त्र	रशिया - युक्रेन युद्धाचे जागतिक परिणाम	डॉ अण्णासाहेब गणपती हरदारे	370-372
95.	राज्यशास्त्र	रशिया-युक्रेन युद्ध जागतिक राजकारण आणि अर्थकारणावर झालेले परिणाम	डॉ खंडेराव ज्ञानदेव खळदकर	373-378
96.	राज्यशास्त्र	स्त्रीवाद आणि सांस्कृतिक प्रतिके	डॉ. श्रद्धा विनोद कोठावळे	379-382
97.	राज्यशास्त्र	महात्मा गांधीजी यांचे सत्याग्रह विषयक तत्वज्ञान	डॉ एच एस कुचेकर	383-386
98.	Political Science	Ideas of Social Justice of Chhatrapati Shahu Maharaj: Its Relevance in Open Economy	Mr. Dharmvir Shahu Kshirsagar	387-389
99.	राज्यशास्त्र	भारत सरकारच्या स्त्रियांसाठी योजना	सुषमा तानाजी कुंभार	390-394
100.	मराठी	जागतिकीकरण आणि मराठी ग्रामीण कादंबरी	प्रा. क्रांती सुधीर शिवणे	393-395
101.	Commerce	A Discriptive Study of Indian Capital Market	Dr. Shivdatt A. Vibhute	396-398
102.	मराठी	मूल्यहिन व्यवस्थेच्या विरोधात मूल्य जोपासणार्यांचा संघर्ष म्हणजे : तहान	संदीप भुजग शेकडे	399-401
103.	Law	A Child Trafficking in India : Curse To Humanity	Dr. Swati Prithviraj Gavade	402-404
104.	हिंदी	निराला के काव्य में चित्रित भारतीयता के बिंब	प्रा. लक्ष्मण किसनराव पेटकुले	405-408
105.	English	Changing Multitudes in Societal and Intra-Societal Alchemy in Shakespeare's King Lear	Arvind Manikrao Tatte	409-412

भारतातील वस्तू आणि सेवा कर संकलन आणि विश्लेषण: एक अभ्यास
डॉ. काशिनाथ रामचंद्र तनगे, प्रमुख, अर्थशास्त्र विभाग, कला, वाणिज्य आणि विज्ञान महाविद्यालय,
गडहिंग्लज. ई. मेल : tanangek@gmail.com संपर्क क्र. ८०५५८०८७७२

• **प्रस्तावना:**

वस्तू व सेवा कर हा उत्पादन, विक्री, वस्तुंचा वापर व सेवा यावर भारतभर लागणारा अप्रत्यक्ष कर आहे. राज्य व केंद्र सरकारच्या करांना हा कर म्हणजे पर्याय आहे. वस्तू व सेवा कर हा विक्री किंवा खरेदीच्या किंवा सेवा प्रदानाच्या प्रत्येक स्तरावर लागू व गोळा केला जात आहे. जीएसटी अर्थातच वस्तू आणि सेवा कर हा संपूर्ण देशभरात लागू केला आहे.

केंद्र शासनामार्फत सेवाकर लावला जात होता, या सर्व कराची जी क्रेडिट असते. खरेदीवर भरलेला विक्रीकर याची वजावट मिळाली पाहिजे म्हणजे कराचा बोजा कमी होतो. वस्तू व सेवा करामुळे आता कराचा बोजा नाहीसा होत आहे. पूर्वीची सेवाकर किंवा उत्पादन कर असलेली वस्तू जेव्हा विक्रीसाठी बाहेर यायची तेव्हा त्या वस्तूवर व्हट लागायचा. हा कराचा बोजा पुढे वाढत जायचा. मात्र सुरुवातीला भरलेला जो कर आहे. तो नंतर आपण जसे कर भरणार तसतसे वजावट कमी होत जाणार. याचा फायदा कालांतराने अर्थव्यवस्थेला होत जाईल. आता ज्या राज्यात वस्तू सेवांचा उपयोग होईल, त्या राज्याला कर भरावा लागणार आहे. यामुळे वस्तू व सेवा कर प्रणालीने एक देश एक कर या श्रुंखलेत संपूर्ण देश जोडला गेला आहे.

• **पारिभाषिक शब्द:**

वस्तू आणि सेवा कर, केंद्र शासन, केंद्रीय वस्तू आणि सेवा कर, राज्य वस्तू आणि सेवा कर, एकात्मिक वस्तू आणि सेवा कर, केंद्रशासित प्रदेश वस्तू आणि सेवा कर, उपकर कर, महसूल

• **विषयाची निवड:**

वस्तू आणि सेवा कर हा संपूर्ण देशभरात लागू करून 06 वर्ष पूर्ण होत आहेत. वस्तू आणि सेवा कर पद्धती आणि पूर्वीची कर पद्धती यांच्यातील फरक समजावून घेण्यासाठी, वस्तू व सेवा कराचे दर अभ्यासण्यासाठी, भारतातील कर संकलनात वस्तू व सेवा करामुळे झालेली वाढ अभ्यासण्यासाठी, राज्यनिहाय वस्तू आणि सेवा कर संकलनाचा आढावा घेण्यासाठी, विविध व्यवसाय प्रकारामधून वस्तू आणि सेवा कर महसुलाचे योगदान समजून घेण्यासाठी वस्तू आणि सेवा कराचे फायदे आणि तोटे यांचा आढावा घेण्यासाठी प्रस्तुत शोधनिबंध विषयाची निवड केली आहे.

• **अभ्यास क्षेत्र:**

प्रस्तुत शोधनिबंधासाठी भारतातील वस्तू आणि सेवा कर क्षेत्राची निवड केली आहे.

• **गृहीतक:**

भारतातील कर व्यवस्थित वस्तू आणि सेवा करांपासून मिळणाऱ्या महसुलीमध्ये सातत्याने वाढत आहे

• **अभ्यासाची उद्दिष्टे:**

१. भारतातील वस्तू व सेवा कराची संकल्पना कारणे, सुरुवात, कार्यपद्धतीचा अभ्यास करणे.
२. भारतातील वस्तू आणि सेवा कर संकलनाचा आढावा घेणे.
३. वस्तू व सेवा करांच्या प्रकारानुसार एकूण कर महसुलीत झालेल्या वाढीचा अभ्यास करणे.
४. राज्यनिहाय वस्तू आणि सेवा कर संकलनाचा अभ्यास करणे.
५. विविध व्यवसाय प्रकारानुसार वस्तू आणि सेवा कर महसुलीचे योगदान तपासणे.
६. वस्तू आणि सेवा करांपासून होणारे फायदे आणि तोटे अभ्यासणे.

• **अभ्यासातील मर्यादा:**

१. प्रस्तुत शोधनिबंध फक्त वस्तू आणि सेवा कर या क्षेत्रा पुरता मर्यादित आहे.

• **भारतात जीएसटी लागू करण्याचे मुख्य कारणे-**

1. एकाधिक कर प्रणाली काढून टाकण्यासाठी
2. विशिष्ट उत्पादनावरील करावरील एकाधिक कर काढून टाकण्यासाठी
3. ऑनलाइन व्यवहारांना परवानगी देण्यासाठी
4. ऑनलाइन रिटर्न भरण्यासाठी
5. कर चुकवणे कमी करण्यासाठी
6. अधिकाधिक व्यवसायांना जीएसटीच्या कक्षेत आणण्यासाठी
7. वस्तू आणि सेवांचा वापर वाढवण्याचा प्रयत्न करण्यासाठी

सुखविगिरीला आळा घालण्यासाठी, अधिकाधिक व्यवसायांना वस्तू व सेवा कर कक्षेत आणण्यासाठी, करातील गुंतागुंत कमी करण्यासाठी, वस्तू आणि सेवा कर लागू करण्यात आला. ०१ जुलै २०१७ रोजी भारतात संपूर्ण देशभर वस्तू आणि सेवा कराची अंमलबजावणी करण्यात आली. सन २०१७ पासून भारतातील वस्तू व सेवा कर संकलनामध्ये सातत्याने वाढ होत गेलेली दिसून येते. सरकारला या करापासून मोठ्या प्रमाणात महसूल प्राप्त होताना दिसून येतो. वस्तू आणि सेवा कर संकलनामध्ये महाराष्ट्राचा प्रथम क्रमांक दिसून येतो त्यानंतर कर्नाटक, गुजरात, तामिळनाडू, उत्तर प्रदेश, हरियाणा या राज्यांची भूमिका महत्वपूर्ण राहिलेली दिसून येते. वस्तू कर संकलनामध्ये सार्वजनिक मर्यादित कंपन्या, खाजगी मर्यादित कंपन्या, मालकी हक्क, सार्वजनिक क्षेत्र हमी, भागीदारी या माध्यमातून जवळजवळ ९५ टक्के पेक्षा अधिक वस्तू व सेवा कर संकलन होताना दिसून येतो. वस्तू आणि सेवा करामुळे कर व्यवस्थेमध्ये पारदर्शकता आणलेली दिसून येते, करामधील किचकटपणा कमी झालेला दिसून येतो. पारदर्शक आणि भ्रष्टाचार मुक्त कर प्रशासन तयार होण्यास मदत होत आहे, कर वसुली प्रक्रियेत पारदर्शकता आलेली दिसून येत आहे, कर व्यवस्थित घोटाला कमी होण्यास मदत होत आहे, ज्याप्रमाणे वस्तू आणि सेवा करांच्या अंमलबजावणीमुळे अर्थव्यवस्थेत काही अनुकूल परिणाम झाले. तसे या कर प्रणाली मुळे काही प्रश्नही निर्माण झाले. जसे या कराच्या अंमलबजावणीसाठी पायाभूत सुविधा काही राज्यांमध्ये नाहीत, या करामुळे कर व्यवस्थित अधिक जटिलता निर्माण झाली, काही वस्तूंचा जास्त खर्च होऊ लागला, कर अधिकारी आणि संबंधित अधिकाऱ्यांना विपुल प्रशिक्षणाची आवश्यकता भासू लागली, रिअल इस्टेट मार्केटवर या कराचा नकारात्मक परिणाम झाला, लहान आणि मध्यम आकाराच्या कंपन्यांवर या कराचा बोजा वाढत गेला, वस्तू आणि सेवा करारच्या ०६ वर्धापन दिनानिमित्त वस्तू आणि सेवा कर प्रवासातील आपण एका महत्वाच्या टप्प्यावर आहोत. कारण वस्तू व सेवा करांचे फायदे मजबूत दिसत आहेत. कारण अर्थव्यवस्था सुधारत आहे आणि परदेशी उद्योग नवीन आधार शोधत आहेत. जर सरकारने उद्योगांच्या मागण्यांना सकारात्मक प्रतिसाद दिला तर भारत व्यवसायासाठी एक अनुकूल ठिकाण म्हणून उदयास येऊ शकतो आणि अर्थव्यवस्था मजबूत संकलनासह महामारीनंतरच्या वाढीची कहाणी सुरू ठेवू शकते. वस्तू आणि सेवा कर भारतात काही हेतूने लागू करण्यात आला. ते हेतू आज काही अंशी साध्य होताना दिसत आहेत.

• **संदर्भ:**

- 1]. <https://www.gstindia.com/about/>
- 2]. <https://www.thequint.com/news/business/india-gst-most-comp-lex-28-percent-slab-second-highest-rate-in-world-world-bank>
- 3]. <https://www.bankbazaar.com/tax/gst.html>
- 4]. <https://economictimes.indiatimes.com/gst>
- 5]. [https://en.wikipedia.org/wiki/Goods_and_Services_Tax_\(India\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Goods_and_Services_Tax_(India))
- 6]. <https://gst.caknowledge.in/impact-gst-automobile-sector/>
- 7]. <http://www.ey.com/in/en/newsroom/news-releases/ey-gstimpact-on-the-auto-industry>
- 8]. <https://www.legalraasta.com/gst/impact-of-gst-on-automob>
- 9] <https://www.fincash.com/l/mr/gst/goods-and-services-tax-india>.
- 10] Economics Survey Report 2023

